

بررسی اثرات متقابل ورزش و فرهنگ

رضا عباسی بختیاری^۱

۱. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران، اصفهان، ایران

چکیده

وضعیت اقتصادی افراد، حجم اوقات فراغت، نگرش حاکمان و دولت مردان، پیشینه فرهنگ ملی و دینی، توسعه روابط بین الملل، شیوه فرهنگ پذیری و توسعه فرهنگ از جمله عواملی هستند که در تثبیت جایگاه ورزش در فرهنگ اجتماعی نقش بسزایی دارند و همه این عوامل بر یکدیگر اثر می گذارند و از هم تأثیر می گیرند. ورزش پدیده‌ای اجتماعی - فرهنگی است که پیوندی اندام وار با مجموعه نهادها و ساختارهای اجتماعی دارد؛ به این معنا که دستاوردهای ورزش و فعالیت‌های مربوط به آن، به طور کلی یک شاخص فرهنگ عمومی محسوب می شوند. روش این پژوهش توصیفی بوده است؛ در این نگاه برای بررسی اثرات ورزش و تربیت بدنی بر تحولات فرهنگی و توصیف روابط متقابل رشد و بالندگی فرهنگی و آثار انتزاعی آن در ورزش از روش اسنادی و تجزیه و تحلیل منابع کتابخانه‌ای داخلی و خارجی و همچنین از منابع موجود در فضای مجازی بهره برد شد. هدف از این پژوهش ضمن تعریف فرهنگ، نشان دادن ارتباطات و تأثیرات متقابل ورزش و فرهنگ در کشورها بود. در پایان چند پیشنهاد کاربردی برای رشد و توسعه فرهنگی ورزش کشور جمهوری اسلامی ایران بیان گردیده است.

واژگان کلیدی: فرهنگ، ورزش، جامعه، ایران.

۱- مؤلف مسئول: عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تهران - اصفهان، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، معاون پژوهش و فن آوری، تلفن ۳۲۲۹۷۲۲ (۰۹۸۳۳۲)+، شماره ۳۲۲۹۷۲۲

(reza.abbasi.bakhtiari@gmail.com) (۰۹۸۳۳۲)+

مقدمه

فرهنگ مجموعه اعتقادات، آداب، و رسوم و شیوه‌های گذراندن زندگی است که بر ارزش‌های مشترک یک جامعه متکی است، در واقع‌رأثتی است از طریق اجتماع^۲. فرهنگی غنی است که پاسخ‌گوی همه نیازهای انسان در تمام ابعاد باکیفیتی مطلوب باشد. از ویژگی‌های این فرهنگ حمایت بُعد مذهبی، اعتقادی، اجتماعی و دین‌یاز فعالیت‌های معیشتی جامعه است. مذاهب یک سونگر^۳ که بُعد روحانی انسان‌ها و حیات اخروی او چندان پرداخته‌اند که حق جسم، زندگی دنیوی و نعمت‌های زمینی را پایمال نموده‌اند- مثل کلیسا در قرون وسطی، بودیسم، تائوئیسم- نمی‌توانند پاسخ‌گوی عناصر فرهنگی چون اقتصاد، سیاست، تعلیم و تربیت، ورزش و... باشند.

وضعیت اقتصادی افراد، حجم اوقات فراغت، نگرش حاکمان و دولت‌مردان، پیشینه فرهنگ ملی و دینی، توسعه روابط بین‌الملل، شیوه فرهنگ پذیری و توسعه فرهنگ از جمله عواملی هستند که در تثبیت جایگاه ورزش در فرهنگ اجتماعی نقش بسزایی دارند و همه این عوامل بر یکدیگر اثر می‌گذارند و از هم تأثیر می‌گیرند. ورزش بخشی از فرهنگ است و پدیده‌های ورزشی نیز به طبع جزئی از پدیده‌های فرهنگی‌اند. به عنوان نمونه بازی‌های المپیک قبل از میلاد مسیح در یونان که در نهایت تکامل خود انجام می‌گرفت، مصادف با اوج شکوفایی فرهنگ یونانی بوده است. همچنین در اوج اقتدار فرهنگ و تمدن ایران قبل از میلاد مسیح، مسابقات و تمرینات ورزشی در رشته‌های مختلف در سطوح عالی انجام می‌گرفت. برعکس واپس‌زدگی فرهنگی یعنی وجود موانع مختلف در راه تکامل فرهنگ یک کشور با سیر قهقراپی ورزش همراه بوده است. تاریخ بارها ثابت کرده است که تنها از طریق ظرفیت‌های بالای فرهنگی می‌توان به نوعی تفاهم و ترقی فرهنگی دست یافت و نیل به این هدف بدون داشتن افرادی سالم و نیرومند امکان پذیر نبوده و نخواهد بود. ورزش یکی از فعالیت‌های مهم انسانی است و تقریباً هیچ جامعه بشری را با هر درجه‌ای از پیشرفت یا عقب ماندگی، نمی‌توان یافت که در آن، ورزش به گونه‌ای وجود نداشته باشد بشرطی قرن‌ها و در تمدن‌های گوناگون خود با این پدیده آشنائی داشته است؛ هر چند توجه و رویکرد تمدن‌های مختلف به ورزش، یکسان نبوده است. گرایش فزاینده به ورزش باعث پیدایش مسائل و موضوعاتی شده است که ذاتاً ماهیت اجتماعی و فرهنگی دارند. نیازهای حقیقی مردم، در واقع از درون شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سرچشمه می‌گیرند و این امر، به ویژه در پی دگرگونی‌های ناشی از رهیافت-

۲- ورزش و رابطه آن با آموزش، هنر، فرهنگ، مجله فرهنگ و زندگی، شماره ۱۰، سال ۱۳۵۱، ص ۴۵ و ۴۴.

۳- مذاهبی که از مسیر خود منحرف و از هدف غایی دور شده‌اند و تنها به جنبه‌هایی از حیات به صورت افراطی پرداخته‌اند و جنبه‌های دیگر را معطل گذاشته‌اند.

های تغییر اجتماعی، عوامل انتقال فرهنگی، پیشرفت شگفت‌انگیز فن‌آوری و تکامل شیوه‌های اطلاع‌رسانی، به‌طور نمایان‌تری مشاهده می‌شود. از طرفی دیگر شکی نیست که میان ورزش و عوامل مختلف فرهنگی اجتماع، تأثیرات متقابلی وجود دارد؛ بنابراین، مسئولان ورزش و تربیت بدنی باید با عباد اجتماعی و فرهنگی ورزش را تشخیص دهند و نقش-ها و تأثیرهای حیات این پدیده را درک کنند. هم‌چنین باید بکوشند تا با توسعه زیرساخت‌های تربیت بدنی و سلامت، بسان یک نظام فرهنگی اجتماعی تأثیرگذار، معیارها و مدل‌های نوینی را طرح‌ریزی نمایند تا بتوانند پاسخ‌گوی نیازهای کنونی و آینده مردم باشد؛ زیرا ماهیت اجتماعی - فرهنگی ورزش ما را و می‌دارد تا میان آن و شاخه‌های گوناگون علوم فرهنگی پیوند دهیم. زمینه این پیوند و ارتباط را از طریق پی‌ریزی مبانی نظام‌های فرعی نو، مانند «جامعه‌شناسی ورزش» می‌توان فراهم آورد، به‌گونه‌ای که این مبانی نظام‌های فرعی، تمامی مسائل اجتماعی و فرهنگی و ورزشی را تحت پوشش قرار دهند. (انوار الخولی، ۱۳۸۱).

ورزش پدیده‌ای اجتماعی - فرهنگی است که پیوندی اندام‌وار با مجموعه نهادها و ساختارهای اجتماعی دارد؛ به این معنا که دستاوردهای ورزش و فعالیت‌های مربوط به آن، به‌طور کلی یک شاخص فرهنگ عمومی محسوب می‌شوند. ورزش، بخشی از فرهنگ است و بین آن دو رابطه‌ی مستقیم وجود دارد. به طوری که شناخت ورزش بدون آگاهی از ارزش و کیفیت‌ریشه‌های فرهنگی یک جامعه امکان‌پذیر نیست. به همین دلیل چگونگی رشد و توسعه ورزش در هر جامعه، به فرهنگ جامعه آن کشور مربوط می‌شود. در ایران باستان نیز همواره ورزش بخشی از فرهنگ جامعه بوده است، حتی تنظیم بازی با توپ بهوسیله ایرانیان باکمک (چوگان) و بدون اسب (هاکی)، انجام مسابقات تیراندازی، کشتی و دوها برگرفته از فرهنگ ایرانیان در گذشته بود. ضروری است تربیت بدنی و ورزش به‌عنوان پدیده‌های که هر دو خاصیت فرهنگ‌پذیری را داراست، مورد تجزیه و تحلیل و بررسی قرار بگیرد. (رجبعلی مظلومی ۱۳۶۶).

دورانی که فرهنگ هر کشور سیر قهقراپی طی می‌کند، ورزش نیز نزول خواهد کرد و با تغییر نظام تولید، روابط اقتصادی و اجتماعی ورزش نیز متحول می‌شود. همان‌گونه که هنر به‌عنوان پدیده‌ای فرهنگی قادر است ضمن نشان دادن استعدادهای بالقوه هنرمند، زمینه‌های رشد و غنای فرهنگی هنر و هنرمند را در جامعه مهیا کند، می‌تواند زمینه‌های مناسبی نیز برای رشد، پرورش و لذت بردن هنردوستان فراهم آورد. تربیت بدنی و ورزش قادر است ضمن ایجاد زمینه‌های سالم و مفید و بری ساختن افرادی متناسب با فرهنگ جامعه، شرایط مناسبی را برای پرکردن اوقات فراغت و لذت بردن و غنای فرهنگی ورزش فراهم آورد. در واقع نقش ورزش و تربیت بدنی به‌عنوان یک پدیده تربیتی سازنده و مفید در غنای فرهنگی هنر جامعه از آن جهت حائز اهمیت است که امروز تعداد علاقه‌مندان به مراتب بیشتر از شرکت‌کنندگان آن است. نقش ورزش در انتقال میراث فرهنگی و ارزش‌های اخلاقی و انسانی جامعه خود به ملت‌های دیگر دوچندان است، این پدیده اجتماعی عصر حاضر، مملو از نقش همبستگی، همکاری، گذشت، فداکاری، دوستی، صمیمیت و بسیار از ارزش‌های انسانی و اجتماعی دیگر در موفقیت و پیروزی است و به آسانی نیز می‌تواند ضمن انتقال فرهنگ از یک

نسل به نسل دیگر، از یک ملت به ملت دیگر، نشان دهنده غنای فرهنگی این جامعه پویا و روبه رشد باشد (محمدعلی اصلانخانی، ۱۳۸۰). از آثار تاریخی و شواهد و روایات مختلف این گونه استنباط می‌شود که ایرانیان قدیم به ورزش بسیار علاقه‌مند بوده و آن را برای ورزیده شدن بدن لازم می‌شمردند. در دین زرتشت که مظهر قدیم فرهنگ ایرانیان است، ناخوشی منسوب به اهریمن بود و به واسطه او وارد بدن می‌شد، از این رو وظیفه هر ایرانی بود که برای مبارزه با اهریمن، سلامتی خود را پایدار سازد و برای رسیدن به این منظور ایجاد دلاوری و سلحشوری انواع ورزش‌ها را به جوانان می‌آموختند.

روش شناسی تحقیق:

روش این پژوهش توصیفی می‌باشد. در این نگاه برای بررسی اثرات ورزش و تربیت بدنی بر تحولات فرهنگی و توصیف روابط متقابل رشد و بالندگی فرهنگی و آثار انتزاعی آن در ورزش از روش اسنادی و تجزیه و تحلیل منابع کتابخانه‌ای داخلی و خارجی و همچنین از منابع موجود در فضای مجازی بهره برده شده است. هدف از این پژوهش ضمن تعریف فرهنگ، نشان دادن ارتباطات و تأثیرات متقابل ورزش و فرهنگ در کشورهاست در پایان چند پیشنهاد کاربردی برای رشد و توسعه فرهنگی ورزش کشور جمهوری اسلامی ایران بیان شده است.

بحث و نتیجه گیری:

اگر در جامعه زمینه برای ایجاد و توسعه روابط فرهنگی و ورزش به وجود نیاید، طبیعی است که رابطه ورزش با فرهنگ در سطح ثابتی باقی خواهد ماند و هیچ یک از آن دو قادر نخواهند بود برای رشد معنوی دیگری چیزی عرضه نمایند و در نتیجه به جای روابط اجتماعی منظم بین ورزش و فرهنگ، نوعی بی‌نظمی و دگرگونی جایگزین آن خواهد شد. اگر ورزش با فرهنگ ملی یک جامعه در تعامل نباشد، صورت تجملی و تصنعی به خود خواهد گرفت و پدیده‌های ورزشی از ماهیت ارزشی خود خارج شده و به صورت ابزاری تبلیغاتی در جهات مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در خواهد آمد.^۴

جوامعی که دستخوش انقلاب و دگرگونی هستند یا جوامع در حال توسعه نیاز شدیدی به توسعه فرهنگی دارند و تسریع آهنگ توسعه فرهنگ در جامعه‌ای که به شتاب تغییر می‌کنند سخت ضرورت دارد. علل غایی توسعه فرهنگی را مفاهیم فلسفی خاص درباره انسان نمی‌سازد، بلکه نیازهای عمیق اجتماعی که دستخوش دگرگونی هستند فراهم

۴- ک، سیروس جاوید؛ زمینه‌های ورزش شناسی؛ تهران: ص ۲۸.

۲- اوگوستن، ژیرار؛ علل غایی توسعه فرهنگ، ترجمه جلال ستاری، مجله فرهنگ و زندگی، شماره ۱۲، سال ۱۳۵۲.

می‌آورد. هدف سیاست فرهنگی باید برقراری تعادل پویا میان فرهنگ‌های خاص و فرهنگ جهانی باشد. از آن جا که انتقال ابزارهای مادی و علوم گوناگون و ورزش‌های مختلف خاص خود را نیز منتقل می‌کند؛ کشورهای وام گیرنده فرهنگ، نخست جلوه‌های مادی فرهنگ، یعنی جنبه‌هایی را که تظاهر فیزیکی دارد و به آسانی اخذ کردنی است، تقلید می‌کنند، آنگاه فرهنگ پذیری عناصر غیرمادی را در خود می‌گیرند^۵. خوشبختانه ورزش و بازی‌های ورزشی نسبت به سایر عناصر فرهنگی کمتر پیرایه‌های خاص بر تن دارد اکثر ورزش‌ها از خرقة مذهب و ارزش‌های ناسیونالیستی عریان هستند و بر فطرت و غریزه‌های ابتدایی مشترک بین همه انسان‌ها در کل جهان بنا شده‌اند. بعضی از ورزش‌ها بار فرهنگی دارند و در تمدن‌ها و مذاهب مختلف قابل پذیرش نیستند و اجرای آن‌ها در جامعه ناهنجاری‌هایی به دنبال دارد با اعمال فرهنگ بومی و دینی جامعه به پایان‌رزش‌هایی توان ناهنجاری‌هایی آن‌ها را زدود و با ایجاد سازو کارها و قوانین منعطف مشکلات فرهنگی آن‌ها را محدود نمود و آن را در جامعه قابل اجرا کرد؛ مثل ورزش بانوان که در آن به علت رعایت مسائل شرعی محدودیت‌هایی نسبت به جامعه بین‌المللی مشاهده می‌شود. هنگامی که ورزشکاری آسیب می‌بیند و حریفش مسابقه را رها کرده و به کمک وی می‌شتابد؛ در واقع میدان ورزشی به بهترین مکان برای ترویج فرهنگ جوانمردی تبدیل شده است. بستر فرهنگ ورزش، بنیانی برای شناخت محیطی که مدیر باید در آن کار کند فراهم می‌آورد. در کشور جمهوری اسلامی ایران و با توجه به برخی از ناهنجاری‌های موجود در محیط‌های ورزشی که گاهاً به طور گسترده‌ای در جامعه منتشر می‌شوند، شایسته است مدیران و تصمیم گیران ورزشی آرمان‌ها و اهداف خود را از به دست آوردن مدال‌های رنگارنگ به کسب افتخارات معنوی و فرهنگی متمرکز نمایند، بدیهی است در صورت بسط فرهنگ مداری در محیط‌های ورزشی در پی آن قهرمانی هم حاصل خواهد شد. ورزشگاه‌ها، مراکزی فرهنگی هستند، زیرا بیان کننده فرهنگ‌های همگانی هستند که به هم بستگی اجتماعی کمک می‌کنند و جوانان که طلایه‌داران زندگی فرهنگی و اجتماعی هستند آن را بهتر درک می‌کنند.

پیشنهادات:

- ۱- اعمال سیاست‌های آموزشی منسجم در جهت آگاهی بیشتر شهروندان و جوانان کشور از برنامه‌های مربوط به توسعه ورزش‌های همگانی.
- ۲- بازنگری و اصلاح برنامه‌های صدا و سیما کشور با تاکید بر مسائل فرهنگی ورزشی و شناختن چهره فرهنگی ورزش ایران به تمام جهان باره اندازی شبکه‌های جهانی که تبلیغات سوء و منفی رسانه‌های استعماری را کم‌رنگ نمایند.
- ۳- بازنگری و اصلاح ساختاری وزارت ورزش و جوانان با توجه به ایجاد پست‌های سازمانی فرهنگ محور.
- ۴- شناخت و تبیین فرهنگ‌های اسلامی و ایرانی و ترویج آن‌ها در محیط‌های ورزشی.

۵- ایجاد سازوکارهای تشویق و تنبیهی مناسب که اثرات ماندگار و مستمری برچهره ورزش داشته باشد و بر خورد خوبی با فرهنگ شکنان ایجاد نماید.

منابع:

- ۱- اصلانخانی، محمد علی، نقش ورزش و فعالیت بدنی در رشد و اعتلای فرهنگی جامعه، زیور ورزش، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۳، مهرماه ۱۳۸۰.
- ۲- انورالخولی، امین، ورزش و جامعه، ترجمه حمید رضا شیخی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی و سمت، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۱.
- ۳- انصاف‌پور، غلام‌رضا، تاریخ ورزش در ایران باستان، انتشارات مردم شناسی ایران، ۱۳۵۳.
- ۴- بهرام، عباس و همکاران، مباحثی در مبانی تربیت بدنی، نشر جهاد دانشگاهی، چاپ اول، ۱۳۶۸.
- ۵- استوری، جان، مطالعات فرهنگی درباره فرهنگ عامه، ترجمه حسین پاینده، چاپ اول، نشر آگه، تهران، ۱۳۸۶.
- ۶- بنت، اندی، فرهنگ و زندگی روزمره، ترجمه لیلا جوافشانی و حسن چاوشیان، چاپ اول، نشر اختران، تهران، ۱۳۸۶.
- ۷- شاکری، فرهاد، پهلوانی در تاریخ ورزش ایران، مجله رشد، آموزش تربیت بدنی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش، شماره ۱۱، ۱۳۸۲.
- ۸- شاکری، فرهاد، فصلی در جامعه شناسی ورزش، مجله رشد، آموزش تربیت بدنی، شماره ۲۷، دوره پنجم، ۱۳۸۴.
- ۹- گنجی، حمزه و رمضان حسن‌زاده، روانشناسی اجتماعی و تعلیم و تربیت، چاپ اول، نشر سخن، تهران، ۱۳۸۳.
- ۱۰- محسنی، منوچهر، مقدمات جامعه شناسی، چاپ هیجدهم، تهران، نشر دوران، ۱۳۸۱.
- ۱۱- مظلومی، رجبعلی، فرهنگ ورزشی، نیرو و نشاط، نشر سازمان تربیت بدنی، چاپ دوم، ۱۳۶۶.

۱۲- Gohn R, Hinells, 'The Iranian Background of mithraic Iconography. Act Iranian, Premiere Series, commemoration cyrus.